מורינו הרב שליט"א

מחיקת השם ממסכי מחשב העשויים על ידי דיו אלקטרוני

אחת השאלות הנוגעות למעשה בשימוש של מחשב הוא איסור מחיקת השם, ויש לברר מה דינו של כתב שעל גבי מסך, כמו כן ישנם סוגים שונים של מסכים, ויתכן שהדין משתנה ביניהם. וכבר דנו בדבר גדולי ההוראה[א] ואמרו את דעתם בזה, וכיון שישנם סוגי מסכים אחרים שלאחרונה החלו להפיצם בין בני התורה, ויש לדון בהם סברות אחרות, יש לשוב ולדון בקרקע בנידון זה.

☆ ☆ ☆

מחיקת שם השם ממסכי מחשב רגילים

א. במסכים הרגילים הקיימים הכתב הנראה לעין הוא ממקור מתח חשמלי שמאיר נקודות שעשויות מגבישים נוזליים שמשנות את צבעם בעקבות המתח החשמלי שמגיע אליהן[ב], או בשיטה דומה בסוג אחר של מסכים[ג], ויש שדנו[ד] לומר דכיון שאין זה כתב ממש אלא גורם חשמלי שמאיר על הנקודות הנ"ל אין בו איסור מחיקת השם.

א) עיין שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ד' שדן גבי שימוש במחשב לבדיקת סת"ם ודן להתיר בשעת הצורך משום דהוי מחיקת השם לצורך, והוא ע"פ דברי הש"ך דשם שנכתב שלא בקדושה שרי למוחקו לצורך תיקון. אמנם סברא זו לא שייכת כלל במי שמעלה על המסך דברי תורה שיש בהם שם השם אין לו שום צורך במחיקה לשם תיקון. ועיין בספר חוט שני דיני רבית עמ' ק"ע מש"כ בזה הגר"נ קרליץ שליט"א לדון מצד סברא שכח החשמל מהווה את האותיות ואולי אין זה בגדר "מחיקה", אמנם סברא זו לא שייכת במסכים בעלי "דיו אלקטרוני" שבהם הכתב נשאר על מכונו אף אחרי כיבוי זרם החשמל. ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שנקט שיש איסור מחיקת השם בכל מסך [שמעתי מהגר"ד מורגנשטרן שליט"א], ומטין בשם דו"ז הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר שלדעתו אין בזה חשש, ולע"ע לא עלה בידי לברר את השמועה בצורה ברורה [ולאנשים שעסקו בתוכנה מסויימת אמר שאת שם הוי"ה יקפידו לשנות].

ב) הכוונה למסכים המכונים LCD ועיקרון פעולתם שיש בתוכו גבישי קריסטל נוזלי שמשנים את צבעם כאשר מקבלים מתח חשמלי.

ג) מסכי שפופרת קרן קתודית.

ד) כך מטין משמו של אחד מגדולי ההוראה זצ"ל, שאמר שהוא כעין שם השם שנכתב ע"י אוסף אבנים שנדלקו, האם נימא שיש בו איסור מחיקה, אמנם כיון שאינו אלא מפי השמועה, ויתכן שסברתו היא שונה ועניינה כמובא להלן בסמוך שכיון שכל כוח האותיות בנוי על זרם החשמל אין כאן איסור מחיקה אלא מניעת המשכת המצב, וצ"ע.

מחיקת שם השם ממסכי מחשב עם דיו אלקטרוני

ב. אמנם ישנם מסכים מסוג אחר המכונים דיו אלקטרוני[ה], שסדר פעולתם שונה לגמרי ממסכי המחשב המקובלים, ולכן הם נוחים לקריאה יותר מהמסכים הרגילים, אמנם כיון שעקרון פעולתם בנוי על חלקיקים מזעריים שנעים ממקום למקום, וגם אחרי שמפסיקים את מקור החשמל למסך עדיין האותיות נשארות על מכונן זמן רב מאוד [קרוב לשנה], שמא דינם שונה ויש בשימוש בהם באותיות שם ה' איסור מצד מחיקת השם.

איסור מחיקת השם גם בדבר שאין עליו שם כתב

ג. והנה המקור לאיסור מחיקת השם נלמד בגמ' מכות דף כ"ב ע"א ממה דכתיב גבי ע"ז [דברים י"ב] ואבדתם את שמם מן המקום הזה לא תעשון כן לה' אלוקיכם.

והנה יש לברר מה הדין בע"ז כה"ג האם לא תהיה מצוה לאבדה אף שאין עליה שם כתב, שהרי לא מצינו שהאיסור תלוי כלל בגדרי כתיבה, שהרי המצוה לנתץ מזבחות וכדומה ולאו דוקא כתב, וכן דנו הפוסקים שגם כתב שנכתב בחק תוכות, שלדינים מסויימים אין לו שם כתב, דדרשינן וכתב ולא וחקק, מ"מ יש איסור במחיקתו, וא"כ אין להתיר מכח הך סברא שאין על האותיות של המסך שם כתב, דגם בגוונא שאין שם כתב יש לאסור.

סברות להתיר מחיקת השם ממחשב

ד. אמנם יש לדון סברא להתיר, וכן כתב הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט שני דיני רבית עמ' ק"ע, דכיון שכל קיום הכתב הוא רק ע"י כוח החשמל וברגע שיפסק החשמל אין לאותיות קיום, נמצא שבהפסקת החשמל או לחיצה על כפתורי המחשב לכתיבה אחרת, אין זה נידון כמחיקה אלא כהפסקת המקיים של האותיות, ואפשר שכה"ג לא נאסר מחיקת השם, והניח בצ"ע למעשה.

ה) שיטה זו של תצוגה מכונה גם כתצוגה אלקטרואופטית ועיקרון פעולתה הוא כדלהלן: חלקיקי תחמוצת טיטניום, שקוטרם כמיקרומטר אחד, נמצאים בתוך שמן. לשמן מוסיפים צבע כהה וחומרים אחרים הגורמים לטעינת החלקיקים הנ"ל, את הנ"ל מניחים בין שני לוחות מוליכים, קדמי ואחורי, המרוחקים זה מזה בין עשרה למאה מיקרומטר. שדה חשמלי המושרה ביניהם גורם לחלקיקים אלו להיצמד לאחד הלוחות בהתאם לכיוון השדה. כאשר החלקיקים צמודים לצד הקדמי, נראה ההתקן לבן, בעקבות החזרת אור מחלקיקים אלו. ואילו כאשר הם צמודים לצד האחורי נראה ההתקן שחור, בגלל הצבע שהוסיפו לשמן הנ"ל. ע"י חלוקה של התקנים כאלו לאזורים שניתן לשלוט בהם בשדה חשמלי ניתן ליצור מערך נקודות המשמש כצג.

ה. ויש לדון עוד דכתב כזה שמצד עצמו עומד רק לזמן מועט אין עליו שם כתב מדאורייתא, וככל דיני כתב שאינו מתקיים שכל איסורו הוא רק מדרבנן. [אמנם אכתי לא ארווחנא מידי להתיר את האיסור דרבנן שיש בדבר].

ו. אמנם סברות אלו קיימות בסוגי המסכים הרגילים הנ"ל, אבל במסך המכונה "דיו אלקטרוני" [תצוגה אלקטרואופטית] ששיטת פעולתו אחרת לגמרי והוא פועל על ידי חלקיקים זעירים שנעים אנא ואנא לפי שדות מגנטיים שבכח החשמל מניעים אותם מהכא להתם, ונשארת הכתיבה גם אחרי כיבוי החשמל, לכאורה יש בזה משום כתיבה גמורה ויש לברר האם מותר לכתוב עליו שם השם.

לא תעשון כן בכלי של פרקים

ז. ויש לדון בסברא נוספת, דאפשר שכתב זה שעומד למחיקה ושוב לכתיבה והוא נמצא בתוכנת המחשב מוכן ועומד להיכתב ולהימחק שמא אין בו בכלל איסור מחיקת השם כלל, ושורש הסברא בזה, דכמו שמסתבר שאם יש כלי קודש שבנוי פרקים והסדר הוא שבכל פעם מחברים ומפרקים אותו, דמסתבר שלא יהיה בו כלל איסור של נותץ אבן מהמזבח, שאין הוא שובר את הכלי והורסו ומשחיתו, אלא כך דרכו להיבנות ולהתפרק, וכדמות ראיה לדין זה הוא מהא שהקימו וסתרו את המשכן, ולא אמרינן שיש בזה כלל איסור סתירת משכן. ואף ששם היה זה על פי ציווי ה' ואם כן אין ראיה שבמקום שיעשה זאת בלי צווי ה' וכגון בשעת חנייתם שהמשכן היה צריך להיות עומד על מכונו, שאין בו איסור.

אמנם מסתבר שאדם שיפרק את המשכן בעת שצריך לעמוד על מכונו, אינו עובר על איסור של נתיצת אבן מהמקדש, אלא אפשר שיש בו איסור אחר, אך אינו בכלל מי שהרס ושיבר את המשכן, והטעם כיון שהוא כלי של פרקים והוא עומד להתחבר שוב מחדש אזי אין תואר מעשהו שבירה והריסה אלא פירוק בעלמא.

ואף שסו"ס כעת אין הכלי לפנינו והוא מפורק, ותיפוק ליה שזה גופה השחתה של הקודש, שהיה כלי שלם וכעת הוא איברים איברים, י"ל דכיון שאיסור לא תעשון כן נלמד מהמצוה של מזבחותיהם תתוצון וכו', בעינן שאדם ישבור וישחית את הקודש, אבל כל שהדבר רק התפרק ויכול לחזור למכונו, אין זו נתיצה והריסה.

וא"כ יש לדון ולדמות שגם באותם חלקיקים שנמצאים במסך המחשב שנעים אנא ואנא והרי הם עומדים להתחבר ולהתפרק כל פעם מחדש, ואין בהם שם סתירה כלל.

ואף שבכל עת ששם השם מתבטל, אין אותו שם חוזר למקומו הראשון אלא שם זה הלך לו ושם אחר בא במקומו, אינו סברא לגרע, דכיון שכך סידרו, אמרינן שדינו ככלי של פרקים.

ואף שיש לבעל דין מקום לחלק ולומר דשאני כלי של פרקים שכיון שכל החלקים נמצאים בפנינו וממילא שם כלי עליו גם בשעה שהוא מפורק [וזכר לדבר מיטה שהיא נטמאת חלקים ומיטהרת חלקים] אבל לו יצוייר שכל חלקי המיטה יתפרקו לגרגרים קטנים וזעירים כחול הים, האם נימא ששם כלי לפנינו, וא"כ לגבי חלקי האותיות שהם זעיר מזעיר שמא לא נחשבים כחלקים מכלי אלא כפנים חדשות. י"ל דזה גופא שאותיות אלו, כל כולם בנויות מחלקיקים זעירים ביותר וזה סדרם שחלקיקים אלו מתקרבים ומתרחקים זה מזה, א"כ אף פעם לא רואים את פעולת הריחוק כהשחתה אלא כסדר הרגיל של האות.

ונראה שאם יפרק כלי קודש של פרקים על מנת לאבדו ולפזר את חלקיו אנא ואנא שלא יוכל לשוב ולבנותו, ודאי הוא בכלל הלאו שלא תעשון כן, אבל כל זמן שהחלקים קיימים והם מוכנים וראויים לחזור ולהתחבר, אין כאן השחתה וביזוי הקודש.

ח. ואם נימא שיש ממש בסברא זו, יתכן ואפשר לומר כן גם גבי המסכים הרגילים, שכיון שהאותיות המוצגות על גבי המסך עומדות להיות כתובות ועומדות להימחק, אך תוכנת המחשב מתוכננת לשוב ולהחזיר את האותיות על גבי המסך, א"כ אותיות אלו גם הן עומדות להיכתב ולהימחק ושוב להיכתב לכשיצרכו אותם, וממילא יתכן ואפשר לדון אותם כעין כלי שעומד להיבנות ולהיסתר שאין בסתירתו משום השחתה.

אמנם כיון שסברא זו חדשה היא יש להביאה לבי מדרשא לעיונם של גדולי התלמידי חכמים שליט"א.